

A békanyál és a tejút között

Menekülés egy művésztelepi napló elől

Sáfrány Imre

◆ *Topolyán, gazbenőtte lövészárók partján.*

A dombtetőn egy beográdi festő ül. Ha nagyon haragszik magára, akkor Alekszándárnak szólítja magát és jó szaftosan hozzáfűz valamit...

Nézi a nemzetközi utat. A kanyart. Az útjelző köveket és az útjelző táblákat. Újraszerkeszti önmagában a képet.

Kerékpárom az árokparton pihen. Nézem az aszkéta-, kéjenc- és bohémarcú embert. Az apró, de találó csúfolódásokat lesöpörte arcáról a bácskai por: nem bántja most sem önmagát sem mások gyengéjét. Találkozott egy tájjal és a táj új képeket hozhat neki, ha lesz elég ereje feloldani benne önmaga világát, vagy ha lesz elég ereje feloldani a tájat saját világában. Egy képet már megfestett: ezt az útkanyart. Cifra brokát és bársony és selyemrongyú madár-ijesztőt illesztett ide, önmaga helyére, a kanyar mellé és a kanyart jelző táblán a görbe, az ellenkező irányba mutatja az utat, mint amerre az aszfalt kanyarodik.

Most Krisztus-keresztek után érdeklődik tőlem. Látott egyet amott a völgyben és valami paródián törí fejét...

Mióta itt van, egyszer sem szólította még magát Alekszándárnak...

◆ *A topolyai művésztelepen.*

Egyedül ülök a tágas ebédlőteremben.

Most ez a terem műterem is.

Körülöttem a fáradhatatlan Milán színei tombolnak. Nézem a most újraéledt és kiegészült kukoricaciklust, és látom: hogy kristályosodik nála egy vízió egy képcikluson keresztül.

Kezdi majdnem bizonytalanul, tapogatózva játszik formával is, színnel is. És születnek apró, sziporkázó, majdnem lírai élmények, röppenő mozdonyfüstszikrák, melyek csak sejtetik az igazi nagy távolságfaló rohanásokat. Így megy ez napról napra. A figyelő szemet nem kerüli ki az öregben dülő csatazaj. Ül csendes alkonyokon, sokáig ül a képek előtt, néha elfütyörész valami furcsa dallamot, dallamtöredéket, dobol ujjjaival a szék karján és nézi képeit.

Másnap aztán mintha szomnambul állapotban készítené ki a festőmotyót és indul. Behúzódik valamelyik vén barackfa árnyékába és megfesti az új képet.

S ilyenkor megkérdezi tőlem:
— Láttad már, ma mit csináltam?

Jóska meditációi mindig érdekesek. Ha hosszútávú beszélgetésre vágyik valaki, álljon csak vele szóba.

Képei most itt e teremben teljesen elűtnek Milán hangjától és az én hangomtól is. Milán harsány, szenvedélyes, színes. Én egészen halknak és higgadt-nak látszom. Jóska most csapongó képzeletű, színes, nagyfintorú álmokat lát. Mindhároman fanatikusok maradtunk a magunk módján, és mindhármunkat csendes hülyéknek könyvel el a józan és disznózsíros bácskai öntudat...

Kellünk?

Szükség van-e ránk?

Mennyire van szükség ránk?

Talán csak úgy, ahogyan a hámon szükség van a nikkelcifrára? Vagy csak úgy, ahogyan a volán mellett szükség van gumin lógó és táncoló cifra páviánra?

Azért kellünk-e, hogy józú anekdotákat mesélhessenek rólunk kártyaasztal mellett, vagy azért-e tán, mert hűséges bohócai vagyunk e tájnak, e kornak, és mert minden tájnak és minden kornak éppúgy szüksége van bohócokra, mint ahogy szüksége van divatra, viharra és fényre...

Divat vagyunk-e?

Vihar vagyunk-e?

Fény vagyunk-e?

Gladiátorok vagyunk-e?

Udvari bolondok vagyunk-e?

Talpnyaló komédiások vagyunk-e?

Ingyenélők vagyunk-e?

Kihasznált és kicsúfolt senkik vagyunk-e?

◆ *Pazován, csupaszfalú szomorú, sivár, lehangoló vasúti váróteremben.*

Naplót kellene írnom a művésztelepekről. A problémákról, melyekről tudunk, melyekről itt-ott tárgyalunk is, melyektől eddig még megkíméltük a nyomdafestéket.

Miért?

Azért, mert féltő volt kipellengérezni őket. Mert egyes szervezők jogosan emeltek vétőt: „Így is sokan vannak, akik a kákán csomót keresnek, akik egy kanál vízben megfojtják az egész mozgalmat, akik ingyenélőknek neveznek benneteket, akik felesleges pénzkidobásnak tartják a művésztelepeket, akik várják, hogy valamibe beleköthes-

senek, akik kiszámítják, hogy hány liter bor fogyott el ekkor és akkor, és abszurdumnak tartják, ha a művésztelepek angol W. C.-t vásárolnak.”

Hát ha így van, akkor éljen a mozgalom! Taposjunk az idén is nagyokat és örüljünk, hogy lám-lám újra nagyok voltunk, utólérhetetlenek, egyedülállóak, autentikusak, stb. stb.

Még mindig jobb izgalmas tempójú utazásba kezdeni, mint naplót írni. Fusson velem a vonat, töföngön az autóbusz, ringjon a hajó... Csak minél távolabb kerüljek tőletek, bácskai nyavalygások: távolabb, nehogy józan észszel, józan órában mércét vehessek kezembe.

... És ha valaha is írni merek művésztelepekről, ne fusson a szuszból sose többre, mint eddig: legyen az írás hangulatos is, hírvérő is, dicsérő is, hogy aki olvassa, csak a nagyszerűt olvashassa ki belőle, és lelkesedjen, a kutyafejéért!

◆ *A szarajevói vasútállomás monumentális csarnokában.*

Az utazástól fáradt kátrányillat kövályog fejemben.

Csütörtök: Topolya.

Péntek: Zmajevó.

Szombat: Novisád, Karlóca.

Ma: Szarajevó.

Tegnap délután egy gyors átvitt Karlócára. A főtéren feketét ittam, azután egy kiskocsmába tévedtem, ahol lassúsétálójú falióra ketyegett a falon, és a kivénhedt kocsmáros különös szertartásos mozdulatokkal mutatott a sönvésben.

Az állomás körül kaszárnyák és szunyogok csípték a bőröm.

Zmajevón is csend van. Évről-évre mind kevesebb marad eperfalombos, álmospatakú falumból.

Új, fiatal gömbakácsorok prózája váltja fel a régi vastagtörzszű, kuszágu eperfakoronák felhőbeakaszkodó poéziáját és a békanyálás Jegricskát gépóriások szélesítik hajózatóvá. Mire megvénülünk, gyermekkorunk pasztelloshangú faluja már csak emlékeinkben marad meg.

Mire megvénülünk?...

Vajon mire vénülünk meg?

.....

Érdekes idejegyezni Milán véleményét.

» Amíg élet létezik, addig titok is marad, amíg titok marad, addig művészet is lesz. Egzakt művészetet akarnak

csinálni, de nem számolnak a hittel, azzal a hittel, amire szüksége van a léleknek, éppúgy, mint a testnek a kenyérre. Ha a művészet korának tükre és az eljövendők előhírnöke, akkor ez a mai művészet, melyet napjainkban a világon elismernek és ünnepelek, valami borzalmasnak a tükre, és valami még borzalmasabbnak az előhírnöke. A reménynek még halvány sugara sincs benne. És az ember ebben a tükörben elveszett. Ez a világ vége! Bágámu!«

— De hiszen — vettem közbe — ez a legsötétebb pesszimizmus! Én téged optimistának tudlak?!

»Én optimista is vagyok. Hiszek az életben! Abban az örök és elpusztíthatatlan energiában, mely kataklizmuskokat idéz elő és új világokat hoz létre, melynél a halál is új születést jelent. Hiszek az életben! Ha nem itt, hát akkor valahol máshol ... másik planetán ...«

◆ *Hidzsán, három kilométer hosszú platánsoron, séta közben a Boszna forrása felé.*

Hova utazok?

Crna Gorába riportot írni?

Ealga kifogás.

Utazom, mert menekülök.

Naplót ígertem a HID-nak a művésztelepekről és nem merem megírni.

Mondják, borús hangulatban ne írjak művésztelepekről. Ez az immár országos viszonylatban affirmálódott képzőművészeti mozgalom nem érdemel ilyen feketehangú cicerót.

És meg is győztek erről. És el is hátróztam: hagyjuk a problémákat!

...Vagy ha éppen beszélni akarunk rólok, beszéljessünk, ám magunk között.

Akad még itt-ott egy-egy demizson csókai vagy gyöngyszigeti vagy horgosi rizling; esetleg még bográcsos paprikás is. Nagy moslékos vödörökből vizet öntenek majd okádékunkra és másnap barackpálinkával gyógyítjuk majd gyomrunkat, s ha megrázzuk, csillogó vérekes szemünkkel gyönyörködhetünk benne, mily hosszan tartja minőségének koronáját: a háromsoros gyöngykoszorút.

És a szó elszáll a csillagos bácskai ég alatt, elszáll a szó és eltörpülnek a problémák és meglegedetten paskoljuk egymás vállát és ölekezésünk, üvöltésünk, röhögésünk és sírásunk szétfoszlik a szétfoszló éjszakával, és reggel megkérdézhethém önmagam: átmen-

tődött-e valamicske igazság a háromsoros gyöngykoszorúba.

◆ *Szarajevóban, hajnalban, a Miljacka partján.*

Tehát: irány Crna Gora és, hagyjuk a problémákat.

Tegnapelőtt Pazován és tegnap Ilidzsán még azt hittem, lemondom a naplót, de tegnap este már nem voltam benne biztos, lemondom-e?

Fáradtarcú taxisofőr dudorászott a volán mellett, neonfény-folyam alatt úszott a kocsí, s a várost környező hegyoldalokról sziporkázó csillagképek tolokodtak be az autóablakon és egész éjszaka ott keringtek lehunyt szemhéjaim és a Tejút között...

...Miért ne írjam meg, hogy mégsem olyan rózsás a képzőművészet és a képzőművészek helyzete otthon, amilyennek hinni szeretnénk! Miért ne írnam meg, hogy milyen fehér-holló az olyan vásárlás, amikor a vevő és a művész is érzi, látja, hogy nem alamizsnaként fizetik ki a mű árát. Miért ne vessém papírra, hogy vannak időszakok, amikor senki sem tudna meggyőzni arról, hogy VAN közönségünk! Miért ne írjam meg, hogy szétszaggatott életem energiái szerkesztőségek berkeiben forgácsolódnak és válnak guruló, jóindulatú dinárokká, hogy legyen a családnak is és maradjon festékre is.

Miért ne írnam le, hogy néha szentül meg vagyok győződve: ha máról holnapra otthon leállna minden művésztelep és megszűnne mindennemű képzőművészeti alkotómunka, ez nem keltene sem meglepetést sem hiányérzetet, úgyszólván, senkiben. (Jópáran meglegedetten sóhajtának fel: »No, egy gonddal kevesebb!«)

(Vigyázat!)

(Akik a markukba köptek, merevedjen meg tenyerük, ne dörzsöljék oly elégedetten! Fagyjon szájukra a kártevő mosoly! És nyugodjanak meg, hogy az előbbi sorokat sohasem tudják sem a művésztelepek ellen sem a művészek ellen felhasználni.)

(Ne tessék rögvést rosszmájúan arra gondolni, hogy hálátlan vagyok és pofátlan vagyok, mert annak ellenére, hogy a társadalom nyakán élősködöm, még elégedetlenkedni merészelek.)

(Nem igaz! Ez az elégedetlenség nem OLYAN jellegű, kérem! Én is és társaim is, nem egyszer letárgyaltuk már vitáink során, nagyon is jól érezzük

magunkat, mert ennek az irtózatos nagy időket élő Világnak éppen ebben a csúcskében élünk és dolgozunk. Mert itt nincs felülről diktált és egyedül helyes recept a képzőművészek számára, — mint a világ egyik táján. És a műkereskedők kényének-kedvének, ócska mesterkedéseiknek sem vagyunk kiszolgáltatva, — mint társaink a világ másik égtáján.)

(Itt nálunk, már most KIALAKULÓBAN van egy jó közönség és KIALAKULÓBAN van egy komoly társadalmi mecénátus, melynek további fejlődését ma már nemcsak a taps segítheti elő, hanem a bírálat is.)

Milyen szilárd ez a kőkorlát! Milyen elenyésző és pehelynyi rajta e kis papírszelet!

Folyik a Miljacka apró kis nyugtalanságaival...

Lám, játékos örvényein reggeli fényözön.

Mi köze a Miljackának a Fekete-tengerhez?

És mi köze a Fekete-tengernek Miljackához?

◆ Hercegovinában, ringó, rohanó motorvonaton.

Az alvás, csönd és megváltás itt is és mindenütt.

De nem tudok aludni. Eszembe jut: kihez hasonlítsam az otthoni tájat. Porát. Sarát. Csöndjét. Síkjait.

Látom magamat és társaimat ott, a topolyai ebédlő-műteremben, hajnalig tartó vitában.

Szükségünk van-e tudásra?

Olyan tudásra, mely vezet az ecsetvonást, vezeti a kézmozdulatot.

Olyan tudásra, melynek van ereje és önbizalma megállítani a lendületet, mielőtt túllépné az alkotó pillanatnyi,

vagy folytonos álláspontját, elképzelését is.

Kell-e olyan tudás, mely elmarasztalja az improvizációt mint módszert, vagy megokolja és elfogadja az improvizációt mint állandó programot?

Szükség van-e végigjárni egypár »iskolát«, végigjárni, végigkóstolni egypár képzőművészeti hatás áldását, át-kát, vagy pedig »jó mentort« találni, kinek segítségével ki lehet bogozni énünk rejtett rekeszeiből azt, amit legjobban szeretünk, és azt, csak azt csinálni? Függetlenül minden elmélettől.

Igazolt-e a csak intuitív munka vagy az intuíciónak végig kell szűrődnie egy tudatosan kialakított képzőművészeti állásfoglalás rendszerén?

Vak vezet-e világtalant nálunk, vagy létezik egy megújuló vajdasági képzőművészet?

◆ *Belerohantunk az éjszakába és Crna Gorába.*

Ez az út Szarajevótól Titográdig tökéletes, egész.

Az első szakasz tiszta. Zöldvizű. Mint az az embercsinálta zöldvizű jablanicai tó: Marque.

A második szakasz démoni. Sziklavihar. Szirthullámok. Égig érők! Meztelenek! Picasso és Dalli.

A harmadik szakasz szürke. Tájbaültetett sivárság. Üresség. Karszt. Kétségbeesés. Buffet.

A negyedik szakasz az alkonyat. A megérett zöldek és szürkék, a szélesedő diadalmas Neretva és a sötétedő hegykoszorú: Braque.

Most meg csak az éjszaka maradt. Befeketedtek a hegyek: bársonyba feketedtek.

Befeketedett az ég: acélba feketedett.

Csak a keskeny holdsarló fénye új. Mondják, ilyenkor aranyat kell kézbe-markolni és varázsigét mondani: akkor az arany megnő és gazdaggá tesz.

Ha most asszonyt ölelhetnék, varázsolnék. Mondanám neki, súgnám neki: nagyra nőjj nekem, aranyom.

◆ *Titográsban, az Európa-hírd Crna Goga szálló teraszán.*

Reggel.

Higgadt, tisztaritmusú.

Szökőkútsobogás.

Az új, fedett vásárcsarnokban hétnyolc asszonyra jut egy mérleg. Megérett a lugasszóló.

Nyolc évvel ezelőtt jártam itt. Azóta város lett a tervből, olyan város, ahová talán el is jönnek. Nem egy hónapra, legalább egy évre.

Baj-e, hogy az ilyen út alatt legalább tíz helyet találok, ahol szívesen felüt-ném sátorfámat?

Mert ugye, ha valaki sok helyen le tudna telepedni, annak nincs olyan hely a világon, ahol véglegesen otthon érezné magát. Talán azért is jó ez az utazás, hogy belássam: ha máshol lennék, ott is így járnék.

Nem hiszem, hogy csak én volnék az oka annak, hogy ilyen vagyok.

◆ *Az új titográdi kiállítási csarnok küszöbén.*

Nézem itt ezeket a vadon növény, viharvert kaktuszokat és a serdülő fiatal parkot, és minden különösebb közvetlen ok nélkül eszembe jut: talán mindannyiunknak vannak boldoggrimaszú álmaink, hiszen ez a város is ilyen álom volt tíz évvel ezelőtt.

Ide, ezek közé a kaktuszok közé, és amoda, a fiatal fák közé műalkotásokat kellene felállítani.

Talán éppen olyanokat, amelyeket képzeletem eddig csak önmagamnak és legszűkebb baráti körben mert bevallani.

Mérföldes lépésekkel közelít egymás felé: festészet, szobrászat és építészet. El tudok képzelni modern képzőművészetet olajfesték, bronz márvány, gipsz és vászon nélkül. Miért nem önthetnének ki sok-sok példányban műveinket színes plasztikus anyagból?

Az egyesített szín és térhatás szabad ég alatt vagy termekben: piktúra és a szobrászatunknak ez a szintézise nem lehetne-e egy új fejezet képzőművészetünk életében. És ez olyan olcsó lehet, hogy ugyanaz a mű állhatna itt is, a kaktuszok között. Topolyán is a népparkban, Kukutyinban is a sportpálya bejáratánál, vagy az állomásmelletti ligetben. Milliók nélkül. Szinte ingyen.

Hol az a mecénátus, aki ma, mondjuk, mellém állna, hogy ezt megkíséreljem?

◆ *Bolhás, zsúfolt, átizzadt, izzó cetinyei autóbuszállomáson, várakozás közben.*

A pályázatokról kell írnom, ha már ennyire belemelegedtem a naplórásba. Otthon még ma is feltűnően szinte előszeretettel mellőzik a pályázatokat.

Pedig, de jó lenne ha megszűnnének végre a „baráti alapon“ vagy mit tudom én milyen alapon nyugvó rendelések. Milyen jó lenne, ha a megrendelők végre-valahára belátnák, hogy a megrendelt művet nem saját részükre rendelik, és hogy egy zsűri ízlése mindig objektívebb, mint egyetlenegy felelős személy ízlése. És milyen jó lenne, ha belátnák azt is, hogy a megrendelt műveket nem saját zsebükből fizetik ki, és ezért nincs joguk arra, hogy saját maguk válasszanak. Ha saját lakásába rendel valaki képet, szobrot, vagy grafikát, akkor olyat rendel és attól rendel, amelyet akar és akitől akar. De ha nem magánjellegű a megrendelés, akkor úgy hiszem, leghelyesebb, ha pályázatot írnak ki.

És lenne végre verseny is. Baráti, nemes versengés.

Van még egy egészen új terület, ahol a pályázatok, még ha egészen leszűkített keretekben is, de elkerülhetetlenek.

A középületek, csarnokok, gyárak, vasúti- és egyéb várótermek, sportcsarnokok, előcsarnokok, homlokzatok és utcai falak dekorálására gondolok.

Ezen a porondon a művésztelepek tartományi tanácsa és e művésztelepek szervezői felbecsülhetetlenül fontos szerepet töltenének be.

Hiszem, hogy meg lehetne találni a legmegfelelőbb formát arra, hogy az investítorok és az építővállalatok ne mellőzzék a képzőművészetet. Még azt is ki lehetne mondani, és el is lehetne fogadni, hogy a középületek építési költségeinek hány százalékát kell, vagy ajánlatos képzőművészetre fordítani. Ez nem is jelentene külön költséget, mert a tervezők annyit mindig ki tudnak szorítani, csak az arányokra kell ügyelniük. Hiszem, hogy fölösleges néha egy egész falat drága jávorfa-burkolattal bevonni; és legtöbbször fölösleges a huszonöt féle színű arany és ezüst cirádás méregdrága piktormunka, ennél sokkal szükségesebb és olcsóbb és szebb egy-két jól megválasztott színviszony.

Ha jól tudom létezik egy javaslat, amit elfelejtettünk népszerűsíteni, és azok, akikre vonatkozik, eddig még nagyobbára elfelejtették megfogadni. A javaslat lényege az, hogy a képzőművészeknek módot kell nyújtani monumentális alkotásokra az építkezéseknél.

Ki a leghivatottabb arra, hogy ezt a javaslatot elfogadtassa? Kinek van akkora tekintélye és népszerűsége?

Erre a művésztelepek tartományi tanácsa és a művésztelepek szervezői a leghivatottabbak.

El kell ismernünk, hogy Vajdaságban még ma is — még a művésztelepeken is — csak tablő-festészet létezik.

És ha így megy tovább, ha megmaradunk csupán a mostani szervezési és szervezeti formáknál, akkor szép-szerencsésen végleg kikötünk a „csak tablő festészet” mellett. Eddig ez így jó volt, eddig így ahogy voltunk: élen jártunk.

Napjainkban már, úgy érzem, így ahogy vagyunk — bár országosan affirmálódott mozgalmunk —, mégis kezdünk lemaradni!

Nem reagáltunk rögtön, nem reagáltunk helyesen és nem reagáltunk erőlyesen az új lehetőségekre: nem álltunk ki határozottan a monumentális képzőművészet mellett, s ezért maradtunk le.

◆ *Ivanova Koritán, a családiás Lovčen szakszervezeti nyaralóban.*

Most látom csak igazán: mint festő mennyire eltávolodtam a közvetlen vizuális élménytől. El sem tudom magam képzelni itt ezen a gyönyörű vidéken, festőállványal és festőkazettával.

◆ *A csúcson, a Njegos-mauzóleum kőkorlátján.*

Elkämpicsorít ez a csúcs. Fejbever. Letaglóz.

Felemel, meggyógyít, megbabonáz, segít.

És belénkszívódik.

Sohase felejttem el.

◆ *A romlott vízvezetékű cetinyei Grand szálló cella-szobájában.*

Még mindig a monumentális képzőművészet problémája motoszkál a fejemben. Úgy hiszem, hogy a művésztelepek tartományi tanácsa végre megoldhatná ezt a problémát, mert eddig ez a fórum, bár nagy népszerűségnek örvend és nagy tekintélyű, mégis csak időnként működött, és kisebb lélegzetű feladatokat oldott meg, mint amire képes.

Ha a tanács és a szervezők határozottan fellépnének, beszervezhetnék az összes vajdasági építővállalatokat, és velük együtt meg tudnák az investítoroknak magyarázni az új irányvonal előnyeit és ezzel a vajdasági művésztelepi mozgalom, a régi mellett, egy egészen új működési területet kapna, és így fel-frissülve, újra az élen járhatna országos viszonylatban is.

◆ *Isten háta mögötti autóbuzsmegálló, pocsolja mellett.*

Friss fűgét árulnak az asszonyok és úgy várnak minden autóbuzst, mint mi tavasszal a fecskéket. Az autóbuzsjárat az egyetlen összeköttetésük a világgal és egyhangú napjaik egyetlen eseménye.

Óreg crnogorácot nézek. Olyan népviseletben van, amelyet a néprajzi múzeumban láttam. Még olyan cifra, régimódi pisztolyt is dugott az övébe, amelyet a múzeumi vitrinben őriznek. A változás csak annyi rajta, hogy egy szépen meghegyezett tintaceruzát is oda illesztett a pisztoly mellé.

Lám, Rijeka-Crnojevićát is „meghódította” a civilizáció.

◆ *Dubrovnik — madártávlatból nézem a gyöngyszem-várost fentről, a bástyafokról.*

Hányszor kószáltam már végig keskeny utcáidon?!

Hányszor menekültem falaid közé, ha rámjött a menekülés órája?

Hányszor nyugtatott meg falaid patinája, szikláid szürkésége, tengered fenésége?

Most újra itt vagyok, újra menekültem, de nincs szükségem sem megnyugvásra, se rejtkehelyre.

Megyek vissza.

◆ *A dubrovniki nagykávéház teraszán.*

Mintha valahol külföldön lennék. Körülöttem mindenütt idegenek. És mintha divatbemutatón lennék. Körülöttem mindenütt nagy galában, estélyi ruhában és a fittyfene tudja, milyen toalettekben ülnek, jönnek-mennek.

Fél óra várakozás után nemzetiséget változtattam, és megtagadtam az államnelyvet: németül hívtam a személyzetet. Így kaptam meg azt a jeges és fagyaltos fehérkávét, amit a terasz fölötti asztalán ittak. Nem akartam le-

maradni! Fizetésnél visszavedtettem hazaivá.

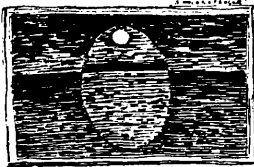
Akármilyen „nagyvonalú” is itt a levegő, mégis lépten-nyomon büzlük a giccscs. De ez nemcsak itt van így, hanem otthon is. Egyszer-kétszer szóba hoztam otthon, ne engedjük meg, hogy giccseket áruljanak olyan üzletekben és áruházakban, melyek a kommuna közvetlen hatáskörébe tartoznak.

Vállvonogatás volt a felelet, de kaptam egy diplomatikus választ is: „Inkább menjen a giccscs, mint a szentkép!”

Erre akkor nem tudtam mit válaszolni, de most már látom, hogy ez mégiscsak megalkuvás. Azokban a helységekben, ahol a művésztelepek hatása már érvényesül; az iskolákban, intézményekben és úgy-ahogy a közönség körében is, meg kellene valamilyen módon akadályozni a giccscsek szinte intézményes árusítását.

Hiszem, hogy a giccseket helyettesíteni lehetne. Eredményesen helyettesíthetnék az impresszionisták színes reprodukciói, melyeket ugyanúgy olcsó rá-mában lehetne üveg alá helyezni, akár most a giccseket, és sokkal olcsóbban lehetne árusítani, mint azokat a „gyönyörű” naplementéket, napfölkeltéket, hattyús tavakat, várkisasszonyokat és egyéb „jókat”.

Ennek az akciónak a kezdeti sikerét talán legjobban a művésztelepek tanácsának és szervezőinek tekintélye biztosíthatná.

◆ *Tengerparton, sziklák között, nagy hullámveréskor.*

Igéz a tenger.

A sziklák milliő szürkéje is igéz.

Melenget a nap.

Sirokkó símogat.

Hullámmoraj ringat félálomba.

Jó lenne itt télen is. Szembenézni egy kicsit a viharokkal, úgy istenigazából!

Érdemes lenne egy-egy garnitúra festővel telenként táborozást rendezni itt a tengerparton, a művésztelepi városok szakszervezeti nyaralóiban.

Valószínű, hogy egy ilyen kezdeményezés népszerűsítene a művésztelepi

mozgalmat ezeken a vidékeken is, különösen, ha az itt készült képanyagból az időny alatt kiállítás rendeznénk.

Miért ne lehetne a vajdasági képzőművészeti mozgalom itteni szereplése egy szervezett akció, hiszen még itt is oly sok a giccscs, hogy a képzőművészek szövetségének egy-egy nagydobra vert és sokszor félresikerült kiállítása nem sok vizet zavar: nektárcsepp a tengerben...

◆ *Ibrahímdí, Szarajevoában.*

A katonaságnál ragadhatott rám ez a név és most itt ennek a vén dzsáminak az árnyékában visszaragasztottam ezt a nevet a kávémerés urára.

Félhomály.

Sok a barna. Barna asztalok, barna falak.

Barna levegő.

Sok növényisziluet az ablaküvegeken.

Valahonnan egzotikus keleti melódiák.

Lassúság, kimérttség, higgadság.

Szép barna itt az élet.

Csönd van és örökévalóság van.

Turbánok vannak és fezek vannak.

Kovácsolt rézdzsezvák vannak és ilyen szép török-csillagos dzsezvában hozza Ibrahim a legjobb török kávé!

Ugy látom, ennek a tempónak is meg van a maga logikája.

Átárad rám valami egészen megmagyarázható higgadság. Öntöm a kávémat a dzsezvából a csészébe és egy csöppet sem csodálkozom: mozdulatom lassú, határozott, megállíthatatlan.

Meg tudok-e majd őrizni valamicskét ebből a barna csendből, ha hazajövök?

Sikerül-e hidegzománcú pléhkedvek zsvájának kiüzni belőlünk „bogarainkat”?

◆ *Személyvonaton a Duna-hídon.*

Ünnepélyes a hazatérés! Vasgerendák díszfelvonulása üdvözöl.

A „betyárstrandon” hangyaboly-szerű nyüzsgés.

Ej, szép városom, mikor épül fel bened egy olyan kiállítási csarnok, melynek küszöbén Titográdban megpihenem?

Épül az egyetemi városrész.

Vajon mi festők, szobrászok, kivehetjük-e részünket ebből az időtálló és napjainkat magasztaló vállalkozásból?

Amott meg a Duna mélyében az új híd lábait kötözzetik a mederfenékhez. Még egy kis idő és a pétervárad hálósobák megszabadulnak az ablakok elől-

ti vonatkerekektől. Vajon kaphatunk-e feladatot az új vasúti gócpont felépítésének nagyszerű tervében?

Itt meg a Duna-Tisza-Duna csatorna palotája.

Innen irányítják a nagy síkság arcának átfarmolását. Azokat az óriásgépeket is innen küldték békanyálas Jegrics kám álmos medrébe.

Lesz-e dolgunk a zsilipek falán? Lesz-e dolgunk a szilók falán?

Lesz-e dolgunk itt a szemem előtt forduló ismeretlen hősök terén?

Lenne itt is és mindenütt lenne dolgunk, ahol változik a síkság arca.

Hidegzománcú kedvek! Melegedjetek fel a változások lázában, a tervek lázáiban! Adjatok falat és adjatok teret!

Adjatok helyet az olyan mondanivalónak, melyet nem vagytok képesek sem hangszórón szétkiabálni, sem hullámhosszokon szétsugározni, sem rotópapíron közvéleménnyé alakítani.

Lám, az államköltségen eltemetett Mirkov álma már valósul.

Nem lenne a leghelyesebb ha a mi álmaink is akkor valósulnának, miután már — államköltségen vagy anélkül — odalent a kukacok kezdenék meg húnsunkat szétrágcsálni.

◆ A zentai fürdő-szálló hatos szobájában.

Ki vezetne most vissza az esztendők lajtorjáján oda a kezdethez: 1500 embert kellett rábeszélni, odacsálni a vendéglőből rögtönzött kiállítási terembe, hogy az első művésztelepi év hat kiállítójának képeit megnézzék. De a tavalyi nagy, visszatekintő tárlat 25 kiállítójának munkáját, rábeszélés nélkül, 9000-en tekintették meg az új kiállítás-csarnokban.

A statisztika mindig prózai és mindig unalmas, de azért ideírom ezt is: a távlatverbe igenis belevették itt, Zentán, egy új modern galéria felépítését, ott a Tiszaparton a vadgesztenyefák felsorakozott gárdája mellé, ahova az, aki egyszer odatévedt, mindig vissza-visszatér, ha másként nem, hát a távolságfaló képzelet hatalmával.

Hat év alatt 100 kép maradt Zentán táborozások nyomában. Útjelző mérföldkövekként jelölik meg ezek a művek nemcsak a festők fejlődését, nemcsak egy mozgalom diadalát, nemcsak egy mecénás hivatásérzetét; nemcsak egy újjászületett és fejlődésben lévő ízlés lendületét, de azt is, hogy e lelkesedés mindent legyőző talaján nem kerülhet kátyúba még egy ilyen közismerten mostoha szekér sem, mint a képzőművészet szekere.

Báné alszik

Reggel megy vissza a fővárosba, de már megbeszélte a dátumot. A képzőművészet és irodalomkedvelők népes klubjában, ahol most Alekszándár tart előadást az időszerű művészetszemléletről, a jövő héten ő tartja meg előadását brüsszeli élményeiről.

Itt, a folyosó végén, a bordóplüss függöny mögött Milán és Jóska beszélget topolyai druzsámmal. Szervezeti problémák vannak napirenden.

◆ *Egy éjszakai beszélgetés hangfoszlányai.*

„... Ez a mai képzőművészet művészietlen. A festők semmibe veszik a mesterséget és telebeszélnek a képeiket filozófiával...”

„... Nincs meg a kellő alázat a fiatalokban a mesterség iránt, s nincs meg a kellő szerénység sem: azt hiszik elég csak látszólagos mesterségbeli, formai eredményekre törekedni, a tartalom, az állásfoglalás, a hitvallás, az talán fölösleges luxus, vergődjön vele, aki akar...”

„... Ma is éppen úgy kell tudni a mesterséget, akár egy reneszánsz mesternek...”

„... Igen, de nem azt a mesterséget, amit azok tudtak. Én, ha ma beszélni akarok, akkor nem kell megtanulnom az avarok nyelvét...”

„... Mondod, elművészieltenedett képzőművészet? Rendben van. Hát az ember nem embertelenedett-e el? Mondod, csak akkor érdekes a kép, ha magyarázatot fűzünk hozzá. Nem is olyan biztos, hogy ez így van. Lehet, hogy ugyanolyan nagy körültekintéssel megfogalmazott képzőművészeti nyelvvel állsz szemben, mint amilyen a tiéd. Csak nem érted...”

„... Mondrianni tette sírba az igazi pikturát!...”

„... Talán. Lehet, hogy csak a régít tette koporsóba és ezzel párhuzamosan megfogalmazott valami újat...”

„... Mondhatnám; senki csak jó módszerrel még nem lett festő; és ellenkezőleg; senki még, egy jó festő sem, nem dolgozott jó módszer nélkül...”

„... Mi a feladata ilyenkor egy gondolkodó, egy magát időszerűnek tartó festőnek?...”

„... Nálam két szempont, vagy két elv, vagy két álláspont ütközik: az egyik biológiai, elemi, technológiai, — a másik társadalmi, mesterséges, technizálódott... Az egyik a természet törvényszerűsége, a másik az ember tudatos ténykedése...”

„... Vannak tényleg olyan képek, melyek magyarázatokkal nagyszerűek, de a filozófia, melyet tükrözni hivatottak, sokkal érdekesebb és lenyűgözőbb, mint maga a kép. Nekem ezek a képek akkor lennének teljesek, ha magyarázat nélkül is azt a hatást tudnák elérni, mint magyarázatokkal...”

„... Féltő, hogy aki így vélekedik, nem ismeri teljesen ennek a képzőművészeti nyelvnek a grammatikáját...”

„... Igen, mondjuk ez művészietlen-ség, de ez nagyon viszonylagos megállapítás, hiszen minden új és minden haladó kifejezési eszköz az előző híveinek szemében művészietlen volt...”

„... Ha az ember önmagában tisztázott dolgokat, lényeges dolgokat, akkor a tartalom többé már nem probléma, és ez annyira magával ragadja a formát is, hogy pár évvel ezelőtt azon kínlódtam, hogy eredetinek hassam, ma pedig azon csodálkozom, hogyan is kínlódhattam akkor hiába...”

„... Az elembertelenedett világ adekváns kifejezője egy elművészietlenedett művészet. És ennek művészi értéke éppen abban a vélt hiányban rejtőzik...”

„... Ki kell békülnünk az elmúlással. Valami cimboraságra kell lépni a halállal, hogy elviselhető legyen. Valami más ördögi humorral, vagy mit tudom én milyen derűvel kellene nézni a dologra, olyan derűvel, vagy olyan vigyorral, ami erősebb a halálnál...”

„... Beletörődni, de amig ideér, addig szép sorjában, csendben csinálni ezt a kis, apró, mindennapi emberi dolgainkat...”

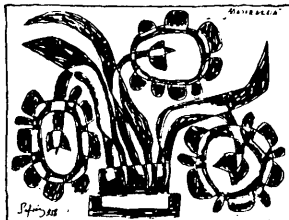
„... Ehhez tartozik ez a csoport dolga is, a mi csoportunk dolga, itt Zentán is, Topolyán is. Közös tartalmat találunk, és ezt a közös tartalmat egyéni módon igyekezünk kifejezni, képeinken keresztül. A mi telepí programunk

konkrét munkaprogram, egymás közötti termékeny kölcsönhatás...”

„... és a tájból és az emberekből merített, leszűrt, kiszajtoltt és visszatükrözött képzőművészeti tartalom...”

„... A jövőben minden nyáron egy időben kellene idejőnnünk; azok, akik nem munkaprogrammal jönnek, hanem vagy felfrissülni, vagy megpihenni, vagy új motívumokat lejegyezni, jöjjenek akkor, ha mi nem vagyunk itt...”

„... Úgy látszik, a mi mozgalmunk szempontjából, a mi dolgunknak nagyobb jelentősége van, mert a mozgalm tartalma egyezik a mi egyéni programunkkal is...”

◆ A zentai tiszaparton.

A vaskorlát éppúgy levezet a vízhez, mintha gyermekkori ismerősöm volna, és az ismerősök elől itt nem zárkózik el úgy a szív, mint máshol.

Gesztenyelomboskedvű napok fényében az ismerősök felé barátként tárul a lélek és a barátság bajtársi ragaszkodássá magasztosul.

Vagyunk egypáran, akik ha idejövünk, már nem a vendéglátó városba jövünk, ahol illik mérni a mozdulatot, ne legyen túl szabad, de feszélyezett se. Úgy érezzük, hogy nem kell külön vigyázni a lélegzésre sem és a szívverésünket is ugyanúgy szabadjára engedhetjük, mint egyébként, hiszen hazajötünk.

Ilyenkor, gesztenyelomboskedvű órák vesznek körül bennünket: peremükön a csónakkikötők dáiái behajlottak az őszülő szöke vízfodrokba...

Ilyenkor az alkonyat japán fametszetet rögtönöz e vaskorlátú parton és lehetetlenségű tónusok szőnyegként terülnek lépteink elé.

◆ Hajnali utazás előtt, gépbe mondom a városháza emeletén, búcsúzóra.

Tegnap felolvastam barátaimnak ezeket a sorokat. Nem azért írtam, hogy egyeseknek elszoruljon a torka, azért

sem, hogy szótlánul napirendre térjenek fölötte... Talán azért írtam, mert már évek óta motoszkálnak bennem a problémák, és eddig senki nem kérdezte meg, leírnám-e, elmondanám-e őket és én sem kérdeztem meg senkit, meghallgatnák-e?

Hiszem, hogy nemcsak bennem fogalmazódtak meg hasonló gondolatok...

Azért írtam, hogy egy kicsit megszabaduljak ettől a tehertől, de azért is, hogy az olvasóra, rászabadítsam ezeket a gondolatokat. Motoszkáljanak egy kicsit azokban is, akiknél eddig a képzőművészet szeretete anekdotázásban jutott kifejezésre; motoszkáljanak azokban is, akiknek feladata volna, hogy megoldásokat találjanak; jusson el ez a kérdéssorozat oda is, ahol eddig üres szeltek fityűltek...

